

І.М. Козубцов, підполковник, кандидат
технічних наук,
О.О. Герасименко,
В.О.Ткач
Науковий центр зв'язку та інформатизації
Військового інституту телекомунікацій та
інформатизації Державного університету
телекомунікацій

ЯКІСТЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ – ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

У науковій статті значна увага приділена якості вищої освіти, заснованої на єдиних стандартах і рекомендаціях у сфері забезпечення якості, що має посилити привабливість Європейського простору вищої освіти.

Розглянуто критерії щодо оцінювання якості підготовки військових фахівців на засадах компетентнісного підходу. Важливими показниками якості підготовки випускника є система критеріїв щодо оцінювання ступеня сформованості морально-психологічної та спеціалізовано-професійної компетенцій військового фахівця.

В основу більшості з них покладено формальні критерії, кількість яких коливається від кількох до декількох десятків. Вочевидь, що за таких різних методичних підходів оцінювання якості підготовки фахівця, роботодавцю неможливо зіставити якість навчання у різних ВНЗ і зробити свідомий вибір на користь найкращого.

У загальному вигляді проблема якості підготовки курсантів (студентів) пов'язана з вирішенням самим ВНЗ низки складних питань, починаючи від абітурієнта і закінчуючи вже працюючим фахівцем, а також статистичного оброблення зібраних даних.

Ключові слова: компетенція, компетентнісний підхід, напрям підготовки, система вищої освіти, освітньо-кваліфікаційний рівень, бакалавр, магістр, стандарт вищої освіти ВНЗ, ВВНЗ, спеціальність, спеціалізація

Постановка проблеми. Об'єктом дослідження є аналіз діючих нормативних документів, стандартів вищої освіти України: складових галузевих та вузівських компонент – освітньо-кваліфікаційних характеристик (далі – ОКХ), освітньо-професійних програм (далі – ОПП) та засобів діагностики якості (далі – ЗДЯ). ОПП, ОКХ, ЗДЯ підготовки військових фахівців з вищою освітою в ВІТІ ДТУ та фахівців в інших вищих навчальних закладах. Джерельну базу дослідження становлять законодавчі акти, постанови комісій з освіти, монографії, наукові статті багатьох педагогів з питань розвитку освіти та освітніх цілей, навчально-методичні посібники, наукові праці, статті та дисертаційні дослідження вчених України й СНД з проблем освіти й виховання.

Мета статті. Розглянути питання щодо забезпечення управління якістю підготовки фахівців з вищою освітою, що є одним з важливих складових Болонського процесу. В Україні система забезпечення та управління якістю підготовки існує на трьох рівнях: на рівні вищого навчального закладу; на державному рівні (державна та державно-громадська система контролю); міжнародна (європейська).

Виклад основного матеріалу. Питанню якості освіти приділяють багато уваги як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники, серед яких

В. Андрущенко, Л. Беззубко, В. Дзоз, О. Жабенко, М. Згуровський, В. Кремень, В. Куценко, М. Кушнір, І. Селезньова, В. Щіпанов та інші. Проте, ще й досі немає єдиного трактування поняття якісна освіта. Так, І. Селезньова стверджує, що якість вищої освіти в широкому розумінні – це збалансоване співвідношення вищої освіти (як результату, процесу, основи нової системи) з різноманітними потребами, цілями, вимогами, нормами (стандартами); системна сукупність ієрархічно організованих соціально значущих істотних властивостей (характеристик, параметрів) вищої освіти (як результату, як процесу, як освітньої системи) [1].

На погляд С. Плаксія, якість освіти, зокрема вищої, – це наявність у ній найважливіших характеристик (властивостей, ознак, параметрів), що відповідають вимогам безпосередніх споживачів освітніх послуг (студентів, випускників, роботодавців), а також вимогам суспільства до фахівців не лише в цей момент, але і в найближчій перспективі [2].

І.П. Кінаш досліджує поняття "якість освіти", оцінює значення цього поняття для вищої освіти України в умовах європейської інтеграції, визначаючи чинники, які впливають на якість освітньої послуги [3].

Забезпечення якості освіти є однією з головних умов, мобільності, сумісності та привабливості системи вищої освіти будь-якої країни, головною складовою престижу вищого навчального закладу (ВНЗ). Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти – це вимога Болонського процесу, а принцип інституційної автономії передбачає, що основна відповідальність за забезпечення якості лежить на ВНЗ.

В останні роки якість вищої освіти в Україні знижується. Як справедливо зазначає ректор НТУУ "КПІ" М.З. Згуровський, «в масовому вимірі освіта стала менш якісною, а переважна більшість випускників вищих навчальних закладів (особливо нових) не конкурентоспроможна на європейському ринку праці» [4]. Очевидних втрат зазнають такі значущі показники української освіти, як фундаментальність, системність та практична спрямованість.

Отримання якісної освіти безпосередньо залежить від якості самих вимог (цілей, стандартів і норм), якості ресурсів (програми, кадровий потенціал, контингент абітурієнтів, матеріально-технічне забезпечення, фінанси і т.д.) та якості освітніх процесів (наукова та навчальна діяльність, управління, освітні технології), які безпосередньо забезпечують підготовку фахівців. Для України модернізація системи контролю якості підготовки фахівців постає актуальною проблемою в першу чергу в контексті загальноєвропейського простору вищої освіти, з'ясування сучасних європейських стандартів якості вищої освіти через аналіз домінуючих оцінювальних підходів в європейському освітньому просторі.

У практиці застосовуються основні підходи до оцінювання якості освіти: традиційний (престижність ВНЗ), науковий (відповідність стандартам), менеджерський (задоволення клієнта), споживчий (сам споживач визначає якість), демократичний (користь вищого закладу для суспільства) [5].

Компетентного фахівця відрізняє уміння серед багатьох рішень обирати

оптимальне, аргументовано спростовувати хибні рішення, піддавати сумніву ефектні, а неефективні рішення, тобто мати критичне мислення. Компетентність передбачає також постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у визначений час та в певних умовах. Професіонал повинен не тільки розуміти сутність проблеми, але й уміти вирішити її практично. Оскільки підготовка військового фахівця для Збройних Сил України інтегрована в державну систему вищої освіти України, то це ще більше стосується випускників ВНЗ.

Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у ВІПІ ДУТ полягає в набутті та розвитку у курсантів (студентів) набору ключових, загально-галузевих та предметних компетенцій, які визначають його успішну адаптацію до професійної діяльності. З позицій компетентнісного підходу рівень освіти визначається здатністю фахівця вирішувати проблеми різної складності на основі наявних знань та досвіду.

Світовий досвід переконує, що одним з принципів забезпечення якості вищої освіти є якість фундаментальної підготовки. Проблемним питанням є підвищення якості технічної освіти. Щоб випускники технічних вищих навчальних закладів, яким є ВІПІ ДУТ, успішно конкурували на ринку праці, вони повинні отримати не лише фундаментальну базову і високу фахову підготовку, але й володіти іноземними мовами та інформаційними технологіями, економічними та правовими знаннями [6].

На жаль, у масовому вимірі українські випускники почали програвати на ринку високих технологій. Актуальним стає ствердження, що неякісна технічна освіта може негативно позначитися на безпеці держави [7].

Приєднавшись до Болонського процесу, Україна взяла на себе зобов'язання проводити роботу з приведення якості національної освіти України у європейську систему забезпечення якості вищої освіти у відповідності до європейських стандартів. Сьогодні стає все більш зрозумілим, що відповідність реальних результатів і змісту освіти вищих навчальних закладів державним стандартам є необхідною, але недостатньою умовою якості. Тому досягнення оптимальної якості професійної освіти зумовлено створенням системи якості, яка на рівні конкретного вищого навчального закладу забезпечувала б узгоджену реалізацію державних, суспільних і особистих інтересів

За результатами аналізу наукових джерел виявлено, що існують різноманітні тлумачення суті поняття „якість підготовки фахівця” та „якість фахівця”, однак всі вони мають за основу „якість” як економічну категорію. Так, під якістю фахівця розуміють сукупність його властивостей, які дозволяють кваліфіковано і своєчасно виконувати професійну роботу у відповідності з паспортом спеціальності, займати активну громадянську позицію, постійно підвищувати свою кваліфікацію, а при необхідності своєчасно змінювати професію [8, с. 58]. У своєму дослідженні П.І. Канівець [9] розглядає *якість фахівця* як об'єктивно існуючу сукупність властивостей і характеристик (знання, уміння, навички, особистісні якості, здібності, комунікативні та інші якості), які визначають його як фахівця певної

професії та спеціальності і відрізняє його від інших спеціалістів. *Якість підготовки фахівця*, на думку дослідника – це сукупність суттєвих властивостей та характеристик фахівця, рівень яких формується в процесі здійснення освітньої діяльності і повинен відповідати вимогам споживачів.

Для оцінювання якості підготовки фахівця О.М. Мелешко [7] запропонувала наступну схему формування показників якості підготовки фахівця: рівень фундаментальної теоретичної підготовки (знання природничонаукових дисциплін, знання гуманітарних і соціальних наук, знання загально-професійних дисциплін, знання спецкурсів, рівень системності підготовки); рівень професійної компетентності (технологічна та інформаційна компетентність, базові навички фахівця, уміння обґрунтовувати і обирати найкраще рішення); особистісні якості фахівця (розумові навички, навички міжособистісної комунікації, особистісні якості) Також важливим кроком є створення вищим навчальним закладом власної системи, яка б дала можливість оцінити якість підготовки випускників. Для цього необхідно використати комплекс показників, завдяки яким можна об'єктивно оцінити майбутнього фахівця, його здатність виконувати майбутню професійну діяльність. Така система якості повинна бути основана на усталених традиціях, результатах наукових досліджень і сучасного досвіду. Характеристика освітнього процесу в системі якості повинна описувати фактичний або бажаний рівень послуг, які надаються навчальним закладом особистості.

Нагальною потребою є введення рейтингової системи оцінювання як вищого навчального закладу, так і навчальних курсів. Доцільним є також поступовий розвиток рейтингових експертних оцінок – від рейтингу вищого навчального закладу до рейтингу освітніх програм. Підвищенню якості освіти має сприяти комплексний підхід до співробітництва з роботодавцями (військовими установами) впродовж усього циклу надання освітніх послуг, а не тільки відгуки на випускників ВНЗ, які бувають не завжди об'єктивні та своєчасні.

Наведемо деякі приклади вибору показників (критеріїв) для оцінювання якості підготовки фахівців у ВНЗ. Так, для оцінювання якості підготовки фахівця у вищому навчальному закладі пропонується використовувати *комплексний показник*, що містить в собі індивідуальні показники, які й характеризують ці властивості. У дослідженні російських науковців було обрано вісім таких індивідуальних показників якості фахівця: рівень професійних знань; рівень практичного застосування професійних знань; рівень творчих навичок (участь у науково-дослідницькій роботі, доповіді, статті, використання результатів науково-дослідницької роботи у курсових, дипломних роботах); рівень загально професійних знань (середня оцінка з загально професійних дисциплін); рівень загальних математичних і природничонаукових, загальних гуманітарних й соціально-економічних знань (середня оцінка з загальних математичних і природничонаукових, загальних гуманітарних і соціально-економічних дисциплін); рівень виконавської дисципліни (своєчасне виконання курсових, дипломних

проектів, своєчасне отримання заліків – оцінює куратор академічної групи); рівень загальної активності і підприємництва (участь в суспільній праці і праці з сумісництвом – оцінює куратор групи); рівень культурного, етичного і морального виховання (оцінює куратор групи) [8, с. 59-60].

Однак, на нашу думку, деякі з вказаних показників можуть бути недостатньо об'єктивними, оскільки самі залежать від багатьох чинників. Для більшої об'єктивності оцінювання якості підготовки фахівців у ВНЗ необхідно враховувати самооцінку судження випускників, які нададуть додаткову інформацію про їх готовність здійснювати професійну діяльність, про рівень сформованості тих чи інших якостей та властивостей та ін.

Говорячи про якість освіти, слід звернути увагу також на ціннісні орієнтації курсантів (студентів) як учасників навчального процесу: в чому вони вбачають користь здобутої освіти; який, на їх думку, соціальний статус можливо здобути, маючи певну загальну чи професійну підготовку. Повноцінна освіта – це необхідна умова досягнення молоддю бажаного соціального статусу. Тому перед дослідниками актуальним залишається питання встановлення залежності між соціальною (визначення людиною свого місця в системі суспільних відносин, вибір бажаного соціального стану та шляхів його досягнення) та професійною (свідомий вибір людиною серед професій, які пропонує суспільство, найпрестижнішої, найкращої).

Компетентнісний підхід до вищої освіти означає, що результат вищої освіти діагностується як підготовленість випускника ВНЗ до здійснення професійної діяльності, що має не тільки знання, уміння і навички за спеціальністю підготовки, але й такі особистісні якості як мотивація до продуктивної діяльності, рівень розвитку інтелекту, ступінь засвоєння культурних та етичних норм та інших якостей соціального і гуманітарного характеру. Зрозуміло, що соціальна та професійна орієнтація взаємопов'язані, оскільки соціальний стан людини в суспільстві визначається характером та змістом її професійної діяльності. Так, за результатами опитування випускників вищого навчального закладу (перед захистом дипломних проектів) перші місця серед здібностей та властивостей, сформованих у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі, займають аналітичні й загально інтелектуальні здібності, здатність доводити, аргументувати, обґрунтовувати власні позиції, а також здатність до навчання та роботи з інформацією. Прийнята на практиці система оцінювання якості вищої освіти випускника ВНЗ тільки по оцінках в балах, одержаних на контрольних навчальних заходах, передбачених навчальним планом, не повністю відповідає Закону України „Про вищу освіту”. Це твердження базується на тому, що оцінки в балах, одержані курсантом (студентом) на контрольних навчальних заходах, передбачених навчальним планом, не повною мірою характеризують рівень професійної компетентності та інші якості випускника ВНЗ, стосовно якості вищої освіти. Поняття „компетентність” трактується як володіння знаннями, уміннями, навичками, життєвим досвідом, що дозволяє судити про будь-що, робити або вирішувати що-небудь. Крім того, практика показує, що не всі

курсанти, (студенти) відмінники мають високі моральні, психологічні та інші соціально значущі якості. За принципами Болонського процесу якість вищої освіти пропонується оцінювати рівнем компетентності фахівця – випускника ВНЗ. Це зумовило перебудову навчальних планів, програм та документації організаційно-методичного забезпечення на новий лад, що, безперечно, внесло значні корективи у навчальний процес вищого навчального закладу. Упровадження компетентнісного підходу до діагностики якості вищої освіти випускника ВВНЗ проходить практично паралельно з введенням кредитно-модульної системи як моделі організації навчального процесу.

В основу компетентнісного підходу до діагностики якості вищої освіти випускника покладено достатньо відомі нам групи компетентностей які поділяються на складові, а для якісної оцінки кожної з них використовуються характеристики як критерії кількісних оцінок кожної складової компетентності й інтегральної компетентності військового фахівця.

Відповідно до посад, що можуть обіймати випускники ВНЗ, вони придатні до виконання виробничих (службових) функцій (здійснення певних типів діяльності) та типових для даної функції задач професійної діяльності. Кожній типовій задачі відповідає компетенція, яка формується системою умінь щодо вирішення цієї задачі діяльності. Компетентність військового фахівця-випускника ВВНЗ проявляється в процесі його військово-професійної діяльності, у поведінці в сфері соціального та суспільного життя. Тому рівень компетентності випускника ВВНЗ можна діагностувати з певною об'єктивністю (достовірністю) тільки після певного періоду його військово-професійної діяльності на конкретній посаді.

Висновки. Питання оцінювання якості підготовки фахівця, вибір показників, побудова системи оцінювання вищим навчальним закладом залишаються сьогодні недостатньо дослідженими. Результати теоретичного аналізу науково-педагогічних досліджень дають можливість говорити про існування різноманітних моделей оцінювання якості вищої освіти: оцінювання власної діяльності самим навчальним закладом; зовнішня оцінка; поєднання обох варіантів, або так звана „американська модель”.

Однак, попри існування різних підходів, сьогодні кожний вищий навчальний заклад має створювати власну систему якості.

Згідно з прийнятим трактуванням якості на засадах компетентнісного підходу контрольованими є ті типи суб'єктів навчального процесу, вимоги до яких висунуто в ОКХ, ОПП та ЗДЯ. Це, насамперед, випускник і курсант, (студент), напрям підготовки і освітньо-кваліфікаційний рівень, спеціальність, навчальний план, навчальні програми дисциплін ВВНЗ. Роль уніфікованого показника якості контрольованого суб'єкта надається ступеню його відповідності ОКХ і ОПП або їх фрагментам.

У ВІПІ ДУТ апробовані та успішно використовуються „Методичні рекомендації щодо розробки та застосування рейтингових систем оцінювання успішності курсантів (студентів)”. На цій основі визначається рівень і якість знань майбутніх спеціалістів з кожної навчальної дисципліни, оцінювання стає одним з основних критеріїв у визначенні якості вищої освіти

при внутрішній оцінці ВВНЗ. Розуміємо, що в межах однієї статі неможливо надати більш глибокий і детальний аналіз напрацювань, присвячених даній проблематиці, тому ми обмежились тільки описом деяких із досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Стандарти і рекомендації* щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти. – К.: Вид-во "Ленвіт", 2006. – 35 с.
2. *Шитов С.Е.* Школа: моніторинг качества образования / С.Е. Шитов. – М. : Изд-во "Профи-К", 2000. – С. 15.
3. *Кінаш І.П.* Якість освіти як результат, процес та освітня система / І.П. Кінаш. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.5 – С. 363–368.
4. *Згуровський М.З.* Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі / М.З. Згуровський. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://kpi.ua/bologna>
5. *Похолков Ю.* Обеспечение и оценка качества высшего образования. / Ю.Похолков. // Высшее образование в России. – 2004. – № 2. – С. 12–27.
6. Доповідь Міністра освіти і науки Д.В.Табачника на підсумковій колегії 22.04.2010р., м Харків.
7. *Мелешко Е. Н.* Методы и модели управления качеством подготовки специалистов с высшим образованием в регионе: дис. на соискание науч. ст. канд. эконом. наук: 08.00.13 / Е.Н. Мелешко. – Ростов-на-Дону, 2000. – 249 с.
8. *Суслов А.Г.* Система оценки качества подготовки специалиста. Качество. Инновации. Образование. / В.И. Авдиенко. – 2005. – № 3. – С. 58–61.
9. *Канивец П.И.* Модели и методы оценки качества подготовки и повышения конкурентоспособности специалистов: дис. на соискание науч. ст. канд. эконом. наук: 08.00.13 / П.И. Канивец. – Новочеркасск, 2004. – 230 с.

И.Н. Козубцов, подполковник, кандидат
технических наук,
А.А. Герасименко,
В.О. Ткач
Научный центр связи и информатизации
Военного института телекоммуникаций и
информатизации Государственного
университета телекоммуникаций

КАЧЕСТВО ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ – ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОСТИ

В научной статье значительное внимание уделено качеству высшего образования, основанного на единых стандартах и рекомендациях в сфере обеспечения качества, которое должно усилить привлекательность Европейского пространства высшего образования. Рассмотрены критерии относительно оценивания качества подготовки военных специалистов на принципах компетентного подхода. Важными показателями качества подготовки выпускника является: система критериев относительно оценки степени сформированности морально-психологической компетенции военного специалиста, критерии относительно оценки специализированно-профессиональных компетенций. В основу большинства из них положены формальные критерии, количество которых колеблется от нескольких до нескольких десятков. Очевидно, что при таких разных методических подходах оценивания качества подготовки специалиста,

работодателю невозможно сопоставить качество учебы в разных ВНЗ и сделать сознательный выбор в интересах наилучшего. В общем виде проблема качества подготовки курсантов (студентов) связана с решением самим ВВНЗ пакета сложных вопросов, начиная от абитуриента и заканчивая уже работающим специалистом, а также статистической обработки собранных данных.

Ключевые слова: компетенция, компетентный подход, направление подготовки, система высшего образования, образовательно-квалификационный уровень, бакалавр, магистр, стандарт высшего образования ВНЗ, ВВНЗ, специальность, специализация.

I.N. Kozubtsov, Levtnen Colonel, Candidate
of Technical Sciences,
A.A Gerasimenko,
V.A. Tkach
Scientific center of connection and
informatization of the Military institute of
telecommunications and informatization
of the State University of Telecommunications

QUALITY OF TRAINING OF SPECIALISTS – PROBLEM OF CONTEMPORANEITY

In the scientific article the considerable attention is paid to quality of the higher education based on the only standards and recommendations in the sphere of ensuring quality which has to strengthen appeal of the European space of the higher education. Criteria concerning estimation of quality of preparation of military experts on the principles of competent approach are considered. An important indicator of quality of preparation of the graduate is: system of criteria concerning an assessment of degree of formation morally – psychological competence of the military expert, criterion concerning an assessment of specialized and professional competences. The formal criteria which quantity fluctuates from several to several tens are put in a basis of the majority of them. It is obvious that at such different methodical approaches of estimation of quality of preparation of the expert, the employer can't compare quality of study in different VNZ and to make a conscious choice in interests of the best. In a general view the problem of quality of preparation of cadets (students) is connected with the decision VVNZ of a package of difficult questions, beginning from the entrant and finishing already working expert, and processing of the collected data also.

Keywords: competence, competent approach, preparation direction, system of the higher education, educational qualifying level, bachelor, master, standard of the higher education of VNZ, VVNZ, specialty, specialization.